

עשר דרכים לניתוח שיר שלא נלמד בכיתה / "אנסין".

כתב וערך: אלי פררה

- א.** קרא את השיר שלפניך פעם ועוד פעם... ועוד פעם, ואם צריך, עוד פעם. קריאה ראשונה תהא קריאת-התרשמות כלומר; קריאת הבנה. להבין את המילים מבחינה מילונית. ואחר את הקשרים שבין המילים. קריאה שנייה שתהא קריאה יותר מעמיקה, שלאחר הבנת המילים ומשמעותן, כדי לחדור מבעד למילים. קריאה שלישית ורביעית להבין את המכלול.
- ב.** לנתח את צורתו וסגנונו של השיר **מבחינה טכנית**. שיר מודרני/טרום מודרני, או שילוב בין שני הסגנונות תוך התייחסות למבנה, (שורות, בתים, חריזה, פסיחות ומצלולים) ולשאר מאפייני השיר המודרני.
- ג.** לבדוק את "ההתרחשות" בשיר אם יש, או מערכת היחסים בשיר, אם יש (בין הדובר/דוברת לנמען/ת) או בקיצור לראות ולהבחין מה "מסתתר" בשיר, מבחינת החוויה, הטון והנימה.
- ד.** מהו נושא השיר, כלומר; על מה מדבר השיר. מה המסר-הרעיון-החוויה שביסוד השיר. נושא השיר מצוי בד"כ בשורה אחת או שתיים בתוך השיר, "המסכם" כביכול את מכלול המרכיבים והאיברים של השיר.
- ה.** איך ועד כמה המילים וצירופי-הלשון בשיר "משרתים" את החוויה. כלומר לבדוק את הליכודיות בשיר. איך המרכיבים והאיברים בשיר מתחברים ומתלכדים לכדי הבנה כוללת לנושא השיר. (לעניין הליכודיות ראה את המאמר שלי באתר)
- ו.** ניתוח האמצעים הספרותיים והאומנותיים בשיר, תוך התייחסות ל**נושא השיר**. כלומר; לבדוק את המטאפורות, דימויים, תמונה ציורית, ניגודים, ארמוזים, הקבלות והשאלות בשיר.
- ז.** כותרת השיר. האם היא מוסיפה לנושא השיר, או למשמעויות נוספות להבנת נושא השיר, או שהכותרת שרירותית, כמו השורה הראשונה של השיר, ואם לאו, מה המשמעות של הכותרת.
- ח.** למצוא הקשרים בין מילות השיר למילים נרדפות, או לקונוטציות שרירות אחרות מטקסטים שונים, כמו משירים אחרים, מהתנ"ך, או מכל טקסט אחר המוסר אותה חוויה, נושא או רעיון.
- ט.** להבחין במוטיבים חוזרים ונשנים בשיר. מילים שחוזרות על עצמן, באותן תצורות או בהטיות אחרות, הנותנים לחזרה זו משמעות. (לעניין המוטיב, או לייט-מוטיב, ראה המונחים לספרות).
- י.** לסכם את השיר מבחינת נושא השיר, המסר והרעיון, מוטיבים, צירופי-לשון והאמצעים הספרותיים של השיר. איך כל אלה יחד מסבירים את השיר ו"מפצחים" את נושאו.

דוגמא לניתוח שיר

השיר – "אם תתן לי חלקי" / לאה גולדברג

אם תתן לי חלקי באימת מחשקיך

אולי יאור לי מעט.

אם תפרק על כתפי את כבד עלך מעליך

אולי יקל לי מעט.

אם תביא אלי כפור עזבותי את-צנת בדידותך

אולי יחם לי מעט.

כמו עץ בשלגיו, הנוצר את אביב נצניו

בקרה,

אעמד בפתחי יגוניך.

והיה מכאובך לי תשוה.

בידים טובות אשאנו.

לא אפל, לא אכרע –

אל תירא.

סעיף א:

לאחר שקראנו את השיר פעם ראשונה להתרשמות, ועברנו אל הבנת המילים מבחינה מילונית, המילים היחידות (בכחול) שאולי לא ברורות לכמה תלמידים, הן: "מחשקיך"; "עלך"; "עזבותי"; "הנוצר" ו-"תשוה" כדי להבין את המילים, "הפטנט" הטוב ביותר לפצח אותן זה ללכת אל שורש המילה; שורש המילה **מחשקיך** – ח.ש.כ. (חושך); **עלך** – עול (משא כבד); **עזבותי** – ע.ז.ב. מלשון עזובה. **הנוצר** – נ.צ.ר. (לנצר, לשמור); **תשוה** – ת.ש.ר. (מתנה ובהשאלה - "טיפ"). כעת, לאחר שהבנו את המילים לאשורן, נקרא שוב את השיר בפעם שלישית והרביעית, אם צריך, להבין את המכלול. ומהו המכלול? באופן כללי: הדוברת בשיר פונה אל אהובה, דמות עלומה ולא מזוהה, ומבקשת ממנו לשתף אותה בחייו על כל חלקיו הכואבים והמכבידים. ומה הם אותם חלקים? א.

אימת מחשקיך; ב. כבד עלך; ג. צנת בדידותך.

סעיף ב:

יש בשיר שילוב סגנונות; שיר בן שני בתים, מאורגנים לכאורה. בבית הראשון יש חריזה בולטת עם חזרה קבועה של "אם", "אולי" (אנאפורה, ראה במונחים לספרות: בספר "משולחן הניתוחים הספרותיים" בעמ' 31) ואילו הבית השני, חורג ופורץ כל מסגרת שירית; הבית לא "מסודר": שורה אחת קצרה השנייה ארוכה, אין חריזה ויש פסיחות (בין השורה הראשונה לשנייה ובין השורה לפני האחרונה לאחרונה עם קו מפריד בין השתיים) כלומר? זהו בית שכולו בסגנון "מודרני", ומה עוד שהשיר כולו מצביע על איזו חוויה אישית מעולמה של המשוררת, שוב מאפיין של השירה המודרנית. הוא מה שאמרנו בתחילה – שילוב סגנונות.

סעיף ג':

מה היא ההתרחשות בשיר? ההתרחשות היא פניה של הדוברת אל אהוב עלום ולא מוגדר, בבקשה ממנו שישתף אותה בחלקי חייו הכואבים והמכבידים וזה נעשה ע"י שימוש בחזרה משולשת, מקבילה ומנוגדת:

1. **אם תתן – אולי יאור.** אם האהוב ייתן לה חלקה (קצת) מהאימה של מחשכיו – אולי יאור לה מעט. ויקל בזה גם על חייו ועל המחשכים שלו וזה מנוגד לאור שיאיר עליה.
2. **אם תפרק – אולי יקל.** אם הוא יפרוק מעט מהעול הכבד שהוא נושא, אולי זה יקל עליה. **כובד** העול שבחייו. מהווה ניגוד לקלות שבשותפות שלה עמו בגורלו, בחייו ובאהבתו.
3. **אם תביא – אולי יחם.** אם האהוב יעמיד לרשותה קצת מצינת בדידותו אולי זה יחמם אותה, ובזאת אולי תחמם את צינת הבדידות שבחייו. שוב ניגוד בין הצינה והחום.

סעיף ד':

אם נבדוק מהו נושא השיר על פי הפרמטרים שקבענו לעיל, נייחד את שלוש השורות האחרונות בשיר, בהן נמצא בתמצית רב את נושא השיר: **בְּיָדַי טוֹבוֹת אֶשְׁאֵנוּ. לֹא אֶפֶל, לֹא אֶכְרַע – אֵל תִּירָא.** כלומר: אם האהוב ישתף אותה בחייו, היא תהיה לא רק שותפה, אלא תעשה זאת "בידיים טובות", והשותפות הזאת תועיל לשניהם, כי הנשיאה בעול-החיים המכבידים שנושאים אותם בשניים, כשהם אוהבים, מקילה על החיים ולא מכבידה, לכן מרגיעה הדוברת את הנמען, ואומרת שהיא לא תכרע ולא תיפול, אין לו ממה לחשוש, להיפך היא תשא זאת "בידיים טובות" כלומר באהבה, ברצון ובנכונות, ובהשאלה; "בזרועות פתוחות". בשורה התחתונה היא מבקשת את שותפותו ואהבתו כשם שהיא מוכנה לשותפות הזאת עמו ואהבת אותו.

סעיפים ה'-ו':

צירופי המילים הן בניגודיות שבבית הראשון לבין המעשיות שבבית השני. האחד משלים את השני, וכל זאת נעשה בהתניה: אם יישתף אותה בחלקי חייו אז היא תשא את העול כמו העץ הנושא את כובד המשקל של פתיית השלג. תשמור על ניצני אהבתם כמו שהעץ שומר על ניצניו בקור החורף עד לפריחתם באביב. יגונו הוא לה תשורה (מתנה). תעמוד ולא תיכרע למשא של העצבות בחייו וזאת תהיה כמתנה לאהבתה אותו. כל החלקים האלה בשיר "מתלכדים" לידי נושא אחיד המעבירים את המסר ואת נושא השיר מן הדוברת אל הנמען. ישנם צירופי-מילים כמו: **"אֵלַי כְּפֹר עֲזֹבוֹתַי"** שמשמעותם כפשוטם: "תביא אלי את "עיני-העזובה שלי", כי הרי המשמעות של יום הכיפור הוא התענית, העינוי שבצום. זה הארמוז שבביטוי. וכן הצירוף: **"בְּיָדַי טוֹבוֹת אֶשְׁאֵנוּ"**: במשמעות של "בזרועות פתוחות, בנכונות, ברצון ובאהבה אשאנו."

סעיף ז':

כותרת השיר שרירותית. אין בה משמעות כלשהי להבנת נושא השיר, אלא נבחרה מתוך השורות הראשונות שלו.

סעיף ח':

לסעיף זה לא נמצאו בשיר הקשרים וקונוטציות לטקסט אחר. מלבד הביטוי: **"אֵלַי כְּפֹר עֲזֹבוֹתַי"** שעליו כבר עמדנו בסעיף הקודם, הלקוח מהמסורת היהודית על המשמעות של יום-כפור: "ועיניכם את נפשתיכם".

סעיף ט':

המוטיב החוזר בשיר הוא כמובן, ההתניה הנמצאת בכל הבית הראשון: אם תיתן לי; אם תפרוק; אם תביא. בכללותו הזמן המובע בשיר הוא בלשון עתיד, אולם לזמן העתיד בשיר אין משמעות אלא בלשון ההתניה: אם תעשה כך וכך, יהיה כך וכך. מוטיב חוזר בשיר הוא מוסווה ונאמר בלשון עקיפה: ביטוי **אהבתה** של הדוברת אל הנמען, האהוב העלום, המוכנה לסבול ולהשתתף ביגונו, בדידותו וכאבו כדי להקל עליו ולספוג את כאבו שבשבילה כאב-אהבתה יהיה כתשורה.

סעיף י':

כעת אם "נחבר" את כל הנאמר לעיל בסעיפים השונים, נוכל לסכם ולומר: שהשיר הוא שיר אהבה המביע את רחשי לבה של הדוברת אל אהוב, שאינו נענה לרחשי הלב, ועל כן כדי להקל עליו, היא נכונה להתחלק במשא והעול ומבטיחה שלא תכרע מהמעסה ותהיה לצדו ועמו בכל דרך, ובלבד שיחלוק עמה את האהבה. יש בשיר נימה נואשת לקבל מהנמען משוב לאהבתה, ולכן "ההתניה" נשמעת לא כתנאי, אלא כרצון להביע את רגשותיה והרגשותיה לאהובה, ובלבד שיהיה מוכן להקשיב ולהתחלק עמה בחייו ובאהבתו.

אהבתה היא